

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ ЗЛАМУ XIX–XX СТОЛІТЬ

Вернудіна Ірина Володимирівна

доктор філософських наук, психолог,

доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки

Одеського національного економічного університету

ORCID ID: 0009-0009-0189-9832

У статті відповідно до визначеної мети й завдань застосовано метод наукового дискурсу, актуального наприкінці XIX – на початку XX ст. в Україні. Художньо-творча проблематика детермінує такий методологічний підхід, адже він є максимально продуктивним і логічно виправданим з огляду на численну кількість студій українських учених того історичного періоду.

Тенденція поєднання теоретико-прикладних досліджень психології (емпіричної, експериментальної, фізіологічної) з потужною науковою базою філософії, літературознавства, культурології, мистецтвознавства активно проявилася в другій половині XIX ст. не лише в українській, а й у європейській і світовій науці.

Психологія творчості як об'єкт наукового аналізу усвідомлює творчість як процес. У ньому задіяні свідоме й неусвідомлюване психічне, а креативний акт є сферою свободи людини й концентрованим виявом її духовних сил. Важливим є розуміння того, що творча індивідуальність митця – це окремий психічний тип, а особливості її самореалізації безпосередньо впливають на втілення авторської ідеї, вибір художніх прийомів і засобів, на способи творення.

Як теоретико-методологічну базу в статті розглянуто праці видатних українських учених, завдяки яким набула концептуального втілення теорія художньої творчості. Особливу наукову вагу мали дослідження Олександра Потебні, видатного психолінгвіста й філософа мови, зокрема його робота «Думка і мова» (1862), де він висвітлив взаємозв'язки мови й мислення, розвинув ідею про мовлення як творчий акт і зазначив, що без мови не існує думки, порівнюючи слово до художнього твору.

Психологічний трактат «Із секретів поетичної творчості» (1898–1899) блискучого українського митця й ученого європейського та світового масштабу Івана Франка значно випередив час і фрейдівську концепцію психоаналізу, розглядаючи питання сновидінь, натхнення, творчої уяви і фантазії, дію неусвідомлюваного психічного в художній творчості.

Тож можемо стверджувати: на початку XX століття в українській психології набула концептуальних обрисів та оформилася в самостійну галузь знань психологія творчості.

Ключові слова: психологія творчості, творча індивідуальність, митець, неусвідомлюване психічне, сугестія, фантазія, натхнення, асоціативність.

Vernudina I. PSYCHOLOGY OF CREATIVITY AS AN OBJECT OF SCIENTIFIC DISCOURSE THE BREAKTHROUGH OF THE 19th–20th CENTURIES IN UKRAINE

In accordance with the defined goal and tasks, the article uses the method of scientific discourse, relevant at the end of the 19th and the beginning of the 20th century in Ukraine. Artistic and creative issues determine such a methodological approach, because it is the most productive and logically justified in view of the numerous studies of Ukrainian scientists of that historical period.

The trend of combining theoretical and applied research in psychology (empirical, experimental, physiological) with a powerful scientific base of philosophy, literary studies, cultural studies, and art studies was actively manifested in the second half of the 19th century not only in Ukrainian, but also in European and world science.

The psychology of creativity as an object of scientific analysis recognizes creativity as a process. Conscious and unconscious mental processes are involved in it, and the creative act is a sphere of human freedom and a concentrated manifestation of his spiritual powers. It is important to understand that the creative individuality of an artist is a separate mental type, and the features of its self-realization directly affect the embodiment of the author's idea, the choice of artistic methods and tools, and the methods of creation.

As a theoretical and methodological basis, the article examines the works of outstanding Ukrainian scientists, thanks to whom the theory of artistic creativity gained conceptual embodiment. Of scientific importance were the studies of Oleksandr Potebnya, an outstanding psycholinguist and philosopher of language, in particular his work "Thought and Language" (1862), where he highlighted the interrelationships of language and thinking, developed the idea of speech as a creative act and noted that without language there is no there is an opinion, equating a word with a work of art.

The psychological treatise "From the Secrets of Poetic Creativity" (1898–1899) by the brilliant Ukrainian artist and European and world-class scientist Ivan Franko was significantly ahead of his time and the Freudian concept of psychoanalysis, considering the issues of dreams, inspiration, creative imagination and fantasy, the action of the unconscious psyche in artistic creativity.

So, we can say: at the beginning of the 20th century Ukrainian psychology acquired conceptual outlines and the psychology of creativity took shape as an independent branch of knowledge.

Key words: psychology of creativity, creative individuality, artist, unconscious mind, suggestion, fantasy, inspiration, associativity.

Вступ. Від середини XIX століття тенденція до трактування мистецтва як суб'єктивної діяльності в українській та європейській науці позначилася доволі виразно. Питання психологічних особливостей особистості митця, його ролі та значущості у творчому процесі не залишалися поза увагою теоретиків філософії, психології, естетики, літератури, мистецтва. Порушене ще давньогрецькою та римською літературою і філософією (Гомер, Аристотель, Горацій), воно, перебуваючи в стані перманентної розробки протягом століть, з особливою силою і гостротою постало в українському літературознавстві вже наприкінці XVIII ст. і вирішувалося на перетині «людинознавчих» дисциплін упродовж усього наступного століття.

II половина XIX ст. характеризувалася помітною експансією психології й фізіології в гуманітаристику, сприяючи розробці кроскультурних досліджень і стимулюючи прогрес філософсько-психологічного знання. Підґрунтям теоретико-прикладних й експериментальних досліджень у галузі психології виступав як внутрішній потенціал науки, так і наявна на той час обмеженість методологічних підходів та засобів вивчення мистецтва й художньої творчості. Тому тодішні напрацювання більшості гуманітарних наук, їх гносеологічні можливості, нові теоретичні й практичні відкриття, потреба переробки й узагальнення наприкінці XIX століття на кін історії вивели саме психологію, що традиційно вивчає феномен творчості в її персоналізованому вимірі.

Психологія посідає чільне місце серед інших наук, що досліджують творчість як процес успішного втілення автором власного креативного проекту. Звернення до історичного періоду, коли українська психологічна наука сказала своє вагоме слово й набула чітких обрисів європейськості, є не випадковим, адже прирощення знань у царині студіювання творчості як процесу відбулося саме на зламі XIX–XX століть. Цей етап об'єктивно вважається одним із найбільш плідних в історії становлення та розвитку української психології, адже концепція художньої творчості, розгорнута й викристалізована в тодішньому науковому дискурсі України спільними зусиллями філософської, психологічної, лінгвістичної наукових шкіл із центрами в Києві, Харкові та Львові, і досі є актуальною, науково виваженою та цілісною. Завдяки теоретичним набуткам того періоду українська психологія набула імпульсу розвитку, що живить її і досі.

Напрацювання українських учених, митців, теоретиків і практиків межі XIX–XX ст., що вивчали психологію художньої творчості, досліджувалися в роботах низки науковців, частково – радянського періоду (Г. Костюк, М. Ярошевський, М. Мацейків) й української діаспори дальнього зарубіжжя (Н. Левчук-Керечук, С. Сірополко, В. Янів), але переважно новітньої доби, серед яких В. Роме-нець, Л. Акімова, О. Іванова, В. Клименко, М. Моклиця, Н. Осьмаков, І. Пивоварчик, І. Прокопенко, В. Рибалка, Н. Холоденко, О. Чебикін, Г. Шклярєвський. [1, с. 432–479].

Метою статті є бодай побіжне студіювання теоретичного дискурсу, розгорнутого в наукових колах України наприкінці XIX – на початку XX століть і покликаною «розсекретити» підвалини творчості. Звідси логічними постають **завдання** дослідження: довести, що означений період розвитку української психології характеризувався усвідомленням творчості як процесу, у якому задіяні свідоме й неусвідомлюване психічне, що креативний процес є сферою свободи людини й максимальним виявом її духовних сил, що творча індивідуальність митця – це окремий психічний тип, особливості самореалізації якого впливають на втілення авторської ідеї, на вибір художніх прийомів і засобів, на способи творення тощо.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному й кросгуманітарному підході до аналізу наукового матеріалу та виконане на стику психології, літературознавства, лінгвістики, українознавства й історії. Його теоретико-методологічною базою є праці видатних українських учених, завдяки яким набула концептуального втілення теорія художньої творчості.

Результати. Загальновідомо, що період кінця XIX – початку XX ст. виявився етапом найбільшого духовного піднесення нації, яка «в особі своєї інтелігенції усвідомила себе» (В. Винниченко) [2]. Позбувшись на певний час суцільного домінування російського царату, отримавши можливість вільно користуватися рідною мовою, український народ здійснив безпрецедентний за значущістю культуротворчий прорив, досі не перевершений з погляду отриманих результатів. Новий стиль наукового й художнього мислення, індивідуалізм і розкріпачення особистості, вільне розгортання її внутрішнього світу постали як специфічні орієнтири в науці, мистецтві й культурі та засвідчили здійснення інтелектуальної і творчої революції на зламі віків. Цей період і сьогодні справедливо вважається найбільш продуктивним, з огляду на надбання більшості гуманітарних галузей знань: філософії, психології, естетики, літературознавства, мистецтвознавства.

Філософсько-психологічний дискурс, започаткований у другій половині XIX століття роботами видатного українського філософа й психолога П. Юркевича, актуалізований у наукових розробках професорів Київської філософської школи О. Новицького, О. Козлова, Г. Челпанова, О. Гілярова, В. Зеньковського, продовжений у студіях з психолінгвістики і філософії мови О. Потебнею, підхоплений культурфілософським аналізом Д. Овсянико-Куликовського, втілений у працях представників Харківської

психологічної школи Б. Лезіна, О. Горнфельда, В. Харциєва, Т. Райнова, П. Енглмейєра й ін., гідно представлений на європейському і світовому рівні теоретико-прикладними дослідженнями західноукраїнського психолога, філософа й винахідника Ю. Охоровича, потужно розгорнутий у фундаментальних працях з психології, культурології, літературознавства, філософії та естетики І. Франком, структурований діяльністю фундатора Львівсько-Варшавської філософської школи К. Твардовського, органічно втілений у новітніх тенденціях модернізму, які сповідував на початку ХХ ст. М. Євшан та його колеги-«хатяни» й «молодомузівці», концептуалізувався, набув чільних ознак і максимально повно й системно виявився в українській науці й культурі на межі ХІХ–ХХ ст.

Зрозуміло, що культуротворчий процес кінця ХІХ – початку ХХ ст. в Україні пов'язаний з філософсько-психологічними й мистецькими напрямками західноєвропейської наукової думки. Як певна рецепція в українській науці виявилися тенденції позитивізму, інтуїтивізму, ніцшеанства, психоаналізу. Їх потужна наукова база, принципова новизна ідей, яскраві представники й знакові філософсько-психологічні праці позначилися на думках і поглядах «нової генерації» (І. Франко) учених та митців, спричинивши справжню «боротьбу поколінь» (М. Євшан). Основою цієї «епохи змін» було намагання позбутися вузьких карбів національно-побутового етнографізму, селянсько-народницької естетики й маргінальної описовості. В українському культурному і науковому просторі порушували й уже інакше вирішували принципово нові питання.

Надскладні політичні й соціальні умови, у яких історично перебувала українська нація протягом століть, силоміць обмежували її розвиток, прищеплюючи народництво, реалістичне спрощення, вторинність та меншовартість, вигідні східній імперії. Проте на початку ХХ ст. митці й теоретики мистецтва змогли вивільнитися бодай на короткий час з тенет провінційності та скерувати свою творчу й наукову увагу до кращих надбань світової думки. Концептуалізація поняття «індивідуалізм», ідеї свободи творчості й реалізації власного Я дали життя унікальному науковому явищу – *інтроспекції*. Шляхом самоспостереження українські митці опановували універсальні закони творчості й поступово відкривали для себе й для науки надскладні «дифузійні» взаємини художньої творчості з дійсністю, свідомого з неусвідомлюваним психічним, постання художніх образів в уяві митця і їх самостійне буття у творі мистецтва тощо.

Тому природно, що в центрі філософсько-психологічного дискурсу опинилася саме художньо-творча проблематика в усій багатоманітності її складників. Творчість як феномен мистецтва почали розуміти як процес і вивчати в подієвому аспекті. Психоемоційні особливості особистості митця стали методологічним підґрунтям основних етапів дослідження, а українська психологія суттєво розширила коло своїх студій: своєрідність фантазії автора, колорит і пластичність його уяви, різноманіття образів та асоціацій, дія свідомого й неусвідомлюваного психічного, стани натхнення й постання образів уві сні тощо, тобто все те, без чого аналіз процесу художньої творчості й ролі творчої індивідуальності в ньому навряд чи міг бути об'єктивним та цілісним.

Так, видатний харківський учений-психолінгвіст і філософ мови О. Потебня (1835–1891) опрацював низку літературних та прозаїчних творів, у чому «сучасний лінгвіст зміг би побачити дискурсивний аналіз. Саме сучасний термін “дискурсивність” пасує, коли ми говоримо про його [Потебні] аналіз літературних та наукових текстів» [3], що передбачає взаємодію окремих наук, перехресний «зріз» суміжних галузей: психології й філософії, лінгвістики і психології, лінгвістики та історії, психології і фізіології.

Як дослідник мови і мовлення, О. Потебня завжди сповідував інтегративну взаємодію мовознавства з психологією, що дало йому можливість з'ясувати, як виникла мова і в чому сутність зв'язку мислення з мовленням. Вивчення структури слова поєднувалося в нього з вивченням мислення, адже питання походження мови було для вченого суто психологічним. Учений прагнув зрозуміти найпотемніші рухи людських душ і глибинні закони, які втілюють сутність національної психології: «Якби мови були лише засобами означення думки вже готової, утвореної поза ними, ...а прив'язаність до своєї мови лише справою звички, позбавленої глибоких основ, то люди почали б змінювати мову з тією ж легкістю, як змінюють плаття» [4]. Судження О. Потебні про мову виявляють психологізм найвищого ґатунку: «Люди, за правилом, добровільно не відмовляються від своєї мови... в силу безсвідомого страху перед спустошенням свідомості» [4].

Генезис думки, як писав О. Потебня, починається не загальними ідеями чи категоріями, а конкретним чуттєвим сприйняттям, тоді як будь-яке судження є актом апперцепції, тлумачення, пізнання, отже – сукупністю суджень, на які розкладається чуттєвий образ. За Потебнею, художня творчість містить обов'язковий компонент – акт апперцепції, а механізм художньої творчості є процесом апперцепування. Важливе й розуміння ученим того, що враження, набуті людиною в процесі пізнання дійсності, є «основою асоціацій», а значить безпосередньо стосуються підвалин творчості, яка, зі свого боку, живиться емпіричним досвідом митця. Щодо уявлення, то О. Потебня розумів його як здатність мислити складними рядами думок, не виводячи майже нічого із цих рядів у свідомість. Отже,

дослідження механізмів художнього творення велося мислителем «із середини», з позиції особливостей внутрішнього світу митця.

О. Потебня обґрунтував той погляд на художню творчість, що вона є певним ступенем пізнання як такого, і це дало йому змогу частково розв'язати питання гносеологічної природи художнього образу, психологічних важелів творчого процесу та особливостей сприйняття творів мистецтва реципієнтами творчості. Здатність «об'єктивувати стан душі» він зараховував до визначальної специфіки поетичної, літературної, мовної творчості загалом, а відтак – і до феномену співтворчості як її ідеального результату. Власне, розуміння художнього сприйняття як процесу співтворчості увійшло в теоретичну скарбівню української психології саме завдяки працям О. Потебні та його учнів.

Розглядаючи творчий процес як спосіб втілення світовідчуття митця, О. Потебня був переконаний: художній образ розкриває почуття і переживання, якими переймався чи переймається його автор. Завершений твір мистецтва – не лише результат, а й відправна точка подальшої творчої діяльності. При цьому лише слово здатне втілити не тільки перебіг думок, а й емоції, почуття, настрої, бажання особистості, передаючи ті утаємничені процеси, що відбуваються в людській психіці. Видатний мовознавець і психолог слушно тлумачив феномен мистецтва як засіб усвідомлення, досягнення митцем та людиною самої себе. Істинна творчість, на думку ученого, зароджується в процесі уважного, пильного, вдумливого переживання подій та явищ дійсності.

З появою слова, за Потебнею, у психіці людини виникло ядро, навколо якого почалася кристалізація чуттєвих даних та емпіричної інформації. «Слово, – писав він, – є вираз судження, ...що містить образ і його уявлення» [4]. «Слово можливе лише тоді, коли думка досягла досконалості вже і без нього» [4]. І резюмував: «Мова – засіб розуміти самого себе» [4].

Розробка О. Потебнею теорії художньої творчості набула розвитку в роботах його учнів і послідовників: Д. Овсянико-Куликовського, О. Горнфельда, В. Харциєва, Б. Лезіна, Т. Райнова та ін., сприяючи виникненню самостійної царини української науки – психології творчості. Започаткована послідовниками О. Потебні Харківська школа психології творчості основний зміст своєї наукової концепції виклала у 8-томному виданні «Питання теорії і психології творчості», що видавалося протягом 1907–1923 рр.

Серед імен українських дослідників, що активно жили своїми працями тодішній науковий дискурс, чільне місце належить митцеві й ученому леонардівського обдарування Іванові Франку (1856–1916). З-під його пера вийшло понад п'ятсот робіт з найґрунтовніших питань літератури, психології, філософії. «За кількістю робіт і колу порушених у них питань, за концептуальністю, глибиною й оригінальністю їхньої розробки в Україні й усій тогочасній освіченій Європі не було рівного І. Франку» [1]. Цікавість до психології почалася в нього давно, ще в студентські роки під час навчання у Львівському університеті завдяки викладачеві Юліану Охоровичу. Як зазначає у своїй останній франкознавчій студії від 27.08.2024 р. Т. Гундорова, «Франків інтерес до психології, спровокований лекціями професора Охоровича, мав колосальний вплив на його свідомість і творчість» [5].

На сторінках психологічного трактату «Із секретів поетичної творчості» (1898–1899) І. Франко здійснив глибокий та виважений аналіз творчого процесу, поєднавши ідеальне (іраціональне) й матеріальне (практичне) співвідношення енергії позасвідомого і свідомості. Франкова наукова концепція базується на такому підході до проблем творчості, де першорядну роль на різних її етапах виконують пізнання, інтуїція, уява, фантазія, а також чинники осмислення й вербалізації. Центральне місце в діалектиці творчого процесу І. Франко відводив особистості митця. Лише постать художника, уважав він, містить потенціал творчої, духовної діяльності, лише індивідуальність митця зумовлює особливості її перебігу і в ній же виявляє та реалізує свої здібності.

Надзвичайно показовим, майже унікальним з погляду психології, історії літератури, естетики й теорії художньої творчості, є той факт, що митець виявився здатним абстрагуватися від власної творчості та об'єктивно проаналізувати етапи творчого процесу, пояснивши його від первинного задуму в душі митця до втілення в художніх образах мистецтва. При цьому напрочуд скромно І. Франко писав: «Кому ж ліпше й тямити в сьому ділі, як не самим творцям? Постороння обсервація тут майже неможлива...» [6].

Між тим мало хто з митців здатен аналізувати процес творення емоційно нейтрально й виважено. Часто перетікання етапів творчого процесу з одного в інший відбуваються мимовільно, спонтанно, несвідомо для самого автора. Хист препарувати творчий процес, спостерігати за собою в момент творення є винятковим. Усвідомити, «розкласти по полицях», проаналізувати і створити структуровану наукову концепцію творчості європейського та світового значення самим суб'єктом творчого процесу вдалося лише геніальному українському ученому І. Франку. При цьому він сформував власний українськомовний поняттєво-категоріальний апарат, яким послуговувався в теоретичних працях.

Синтезувавши низку психологічних, літературознавчих, філософсько-естетичних студій мислителя, відтворимо бодай побіжно *архітектоніку творчого процесу за І. Франком*.

Перше. Дія п'яти людських органів чуття – змислів (*польськ.*) – відповідає за процес загального сприйняття людиною дійсності та отримання нею вражень і відчуттів з навколишнього середовища. «Ми знаємо зверхній світ не такий, як він є на ділі, – писав І. Франко, – а тільки такий, яким нам показують його наші змисли; поза ними ми не маємо ніякого способу пізнання...» [6].

Друге. Властива людині змислова перцепція забезпечує процес вибіркового сприйняття явищ дійсності та має здатність добирати й накопичувати саме такі враження, які в подальшому слугуватимуть втіленню творчого задуму митця.

Третє. Завдяки ресорпційній силі сфери неусвідомлюваного психічного отримані ззовні враження поглинаються, всотуються її енергією, осідають в глибинах пам'яті, зникають з поля зору свідомості, «губляться» в надрах душі і зберігаються там до виникнення творчих станів натхнення.

Четверте. З настанням певних – змінених – станів психіки потужна еруптивна дія позасвідомого вивергає, як вулкан свої надра, накопичені враження, емоції, почуття, ейдетичні образи, що «оживають» й актуалізуються задля реалізації креативного замислу митця й отримання ним кінцевого результату у вигляді нових естетичних цінностей: художнього (музичного, поетичного тощо) образу або твору мистецтва.

П'яте. Роль каталізатора, активної спонуки до творчості в стані натхнення відіграє непереборне бажання, потяг, потреба митця вивільнити творчу енергію, «позбутися» того, що його хвилює, чим він переймається, отже – сугестувати (*навіяти*) глядачам, читачам чи слухачам художніми прийомами й засобами свої думки та переживання, передати іншим своє розуміння краси, правди, уявлення про ідеал, справедливість тощо.

Шосте. На всіх вищезазначених етапах творення домінують значення має сфера неусвідомлюваного психічного, яка не лише детермінує хвилини зародження творчого задуму, кристалізацію й індивідуалізацію художніх образів, а й панує у сфері творчої уяви і фантазії, художнього чуття й художньої асоціативності (коли відбувається комбінування митцем збережених картин і вражень у складні мистецькі образи) й далі – на стадії інтуїтивного пошуку нових естетичних рішень. І хоч творчий процес ґрунтується на органічному синтезі свідомого з несвідомим, превалювання останнього тут очевидне.

Сьоме. У процесі художньої творчості діють об'єктивні закони асоціації образів та ідей, що лежать в основі творення художнього образу (розробка І. Франком теорії поетичних асоціацій є одним із найважливіших і найважливіших складників його психологічної концепції творчості).

Восьме. **Творча уява** й поетична **фантазія**, їхні прикметні ознаки, особливості та роль у креативному процесі споріднені **образам сновидінь** і в своїй символіці та знаковому підтексті також мають творчий характер.

Дев'яте. **Тема, зміст, форма, композиція твору** мають бути структуровані автором, осмислені, відшліфовані й доведені до професійної досконалості. Інакше навіть найгеніальніший задум і виконання творчих переходів, за Франком, не зможе приховати брак органічної цілісності художнього полотна.

Так, «І. Франко вважав, що талановитий митець є особливим, “окремим психічним типом”, характерними ознаками художнього мислення якого є: здатність до активного, нетрадиційного асоціювання ідей; інтенсивна робота творчої фантазії, здатність її до символізування; збалансованість, гармонійне співвідношення імпульсивно-спонтанних, неусвідомлюваних елементами психіки з цілеспрямованими й раціонально усвідомленими, що знаходять своє відображення в багатстві, яскравості, різноманітності, емоційній насиченості створюваних художніх образів. У властивостях творчої особистості українським ученим виокремлювалися й ознаки геніальності, що втілювалися в особливостях перцепції (надзвичайній напруженості уваги, величезній вразливості, чуттєвості, інтуїції, могутній фантазії), інтелекту (всебічності знань, синтетичному мисленні, дару передбачення), характеру (відмови від шаблону, стереотипу, оригінальності, наполегливості, високій самоорганізації та працездатності), мотивації і ціннісних орієнтаціях (постійному потягу до творчої діяльності, задоволенні від власне процесу творення тощо)» [7]. Сучасні психологи також вважають творчою особистістю лише таку, що здатна «до постановки та оригінального виконання завдань з високим рівнем мотивації до реалізації своїх ідей» [8].

Наукова академія в особі одного Українця – Івана Франка – не досягнута нами і на чверть. «Шість тисяч творів. Стотомний доробок. Сотня псевдонімів. Шістдесят років життя. Двадцять робочих мов. Портрет на 20-гривневій купюрі української валюти. Чотири арешти. Четверо дітей. Одна дружина – і далеко не одна Муза. І, здається, жодного дня, прожитого намарно» [9].

Висновки. 1. Наприкінці позаминулого століття й у перші десятиліття минулого в Україні постав етап, який правомірно називають етапом інтелектуальної революції і максимально продуктивного духовного та культурного піднесення нації. Напрацьовані в той час потужні теоретичні концепції та отриманий практичний результат, закріплений у студіях найвидатніших представників тогочасної української науки та мистецтва, найсуттєвіше вплинули й на подальше ефективне прирощення фундаментальних знань у більшості гуманітарних наук.

2. Українська психологія на рубежі XIX–XX ст. активно співпрацювала з естетикою і літературознавством, що виявилось знаковою тенденцією в межах однієї культуротворчої доби. Тому логічним способом дослідження теоретичних аспектів науки і репрезентації дійсності зламу століть постав саме дискурсивний метод студіювання в його цілісному комплексі: 1) історичних передумов виникнення соціокультурного чи наукового явища, 2) теоретичних моделей наукового аналізування, 3) методології вибору підходів у дослідженні проблеми, 4) специфічних прийомів аналізу.

3. Проблема художньої творчості виявилася тим кроскультурним перехрестям, яке з погляду науково-теоретичних і мистецьких пошуків «доби змін» посіло центральне місце. Органічні й наполегливі намагання відшукати відповіді на кардинальні питання часу, серед яких – стійке зміщення акцентів з традиції на персоніфікований, індивідуалістичний вимір творчості, утверджували його якісно нове суспільне значення. При цьому проблеми свободи творчості, соціальної незаангажованості мистецтва, «свавілля» митця в просторі креативного процесу, авторського саморозгортання й прагнення ідеалу «вищої людини» (О. Кобилянська, М. Євшан) опинилися на титулі психологічної думки зламу віків.

Література:

1. Вернудіна І. В. Естетико-психологічний дискурс в Україні на межі XIX-XX століть : Монографія. Київ : Атіка, 2011. 492 с.
2. Винниченко В. В. Публіцистика. Нью-Йорк; Київ : 2002. 392 с.
3. Левчук-Керечук Н. О. О. Потебня і філософія мови : значення О. О. Потебні (1835–1891) як предтечі лінгвістичної думки XX століття. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c43e469a-58d9-4c21-95b8-8341a33736be/content>
4. Потебня О. О. Думка і мова. URL: [https://www.inmo.org.ua/assets/files/potebniana/Potebnya.%20Mysl%E2%80%99%20i%20yazyk%20\(1892\).pdf](https://www.inmo.org.ua/assets/files/potebniana/Potebnya.%20Mysl%E2%80%99%20i%20yazyk%20(1892).pdf)
5. Гундорова Т. Як зустрілися Франко та Охорovich, або про хворобу і психоаналіз письменника. URL: <https://chytomo.com/iak-zustrilysya-franko-ta-okhorovich-abo-pro-khvorobu-i-psykhoanaliz-pysmennyka/>
6. Франко І.Я. Із секретів поетичної творчості. Повне зібрання творів: у 50 т. Київ, 1981. Т. 31. С. 45–119.
7. Вернудіна І. В. Творчість як об'єкт естетичного аналізу в теоретичній спадщині І. Я. Франка : дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2003. 215 с.
8. Сидоренко Ж. В. Природа творчості та психологічні аспекти творчої особистості. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Sidorenko1.php>
9. Тихолоз Б. Іван Франко – вулкан неможливого. URL: <https://chytomo.com/ivan-franko-iak-tremtiachymy-rukamy-napysaty-50-tomiv/>

References:

1. Vernudina, I.V. (2011). Estetyko-psykhologichnyi dyskurs v Ukraini na mezhi XIX-XX stolit [Aesthetic and psychological discourse in Ukraine at the turn of the 19th and 20th centuries]. Kyiv : Atika [in Ukrainian].
2. Vinnichenko, V.V. (2002). Publitsystyka [Journalism]. Nyu-Iork; Kyiv [in Ukrainian].
3. Levchuk-Kerechuk, N. O.O. Potebnya i filosofiya movy: znachennya O.O. Potebni (1835–1891) yak predtechi lingvistichnoi dumky XX stolittya [O.O. Potebnya and the philosophy of language: the importance of O.O. Potebni (1835–1891) as forerunners of linguistic thought of the 20th century]. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c43e469a-58d9-4c21-95b8-8341a33736be/content>
4. Potebnya, O.O. Dumka i mova [Thought and language]. Retrieved from [https://www.inmo.org.ua/assets/files/potebniana/Potebnya.%20Mysl%E2%80%99%20i%20yazyk%20\(1892\).pdf](https://www.inmo.org.ua/assets/files/potebniana/Potebnya.%20Mysl%E2%80%99%20i%20yazyk%20(1892).pdf)
5. Gundorova, T. Yak zustrilysya Franko ta Okhorovich, abo pro khvorobu i psykhoanaliz pysmennyka [How Franko and Okhorovich met, or about the writer's illness and psychoanalysis]. Retrieved from <https://chytomo.com/iak-zustrilysya-franko-ta-okhorovich-abo-pro-khvorobu-i-psykhoanaliz-pysmennyka/>
6. Franko, I. Ya. (1981). Iz sekretiv poetichnoi tvorchosti [From the secrets of poetic creativity]. (Vols. 1-50). Kyiv [in Ukrainian].
7. Vernudina, I. V. (2003). Tvorchist yak objekt estetychnogo analizu v teoretychnii spadshchyni I.Ya. Franka: Dis. na zdob. nauk. stup. kand. filos. nauk [Creativity as an object of aesthetic analysis in the theoretical heritage of I.Ya. Franka: Dissert. for obtaining a scientific degree PhD of Philosophical Sciences]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Sidorenko, Zh.V. Pryroda tvorchosti ta psykhologichni aspekty tvorchoi osobystosti [Nature of creativity and psychological aspects of creative personality]. Retrieved from <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Sidorenko1.php>
9. Tykholoz, B. Ivan Franko – vulkan nemozhlyvogo [Ivan Franko is a volcano of the impossible]. Retrieved from <https://chytomo.com/ivan-franko-iak-tremtiachymy-rukamy-napysaty-50-tomiv/>

Статтю прийнято до публікації 08.11.2024